

KULTUREN

Döbeln 8. Krognoshuset

Lund, Lunds kommun, Skåne
Antikvarisk förundersökning 2018

KULTURMILJÖRAPPORT 2018:22

CARITA MELCHERT

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund och förutsättningar	2
Syfte och målsättning	3
Metod.....	3
Källmaterial	3
Administrativa uppgifter	3
Byggnadsbeskrivning	4
Exteriör.....	4
<i>Möjligheter för tillgängliggörande exteriör.....</i>	<i>4</i>
Interiör, med historik.....	5
<i>Trapphus.....</i>	<i>5</i>
<i>Möjligheter för tillgängliggörande trapphus.....</i>	<i>5</i>
Källare.....	6
<i>Möjligheter för tillgängliggörande källare.....</i>	<i>7</i>
Bottenvåningen.....	9
Ovanvåningen.....	10
<i>Möjligheter för tillgängliggörande bottenvåning och ovanvåning</i>	<i>10</i>
Vind	11
Byggnadshistorik.....	13
Sammanfattning förändringar - bevarat.....	22
Kulturhistoriks värdering	22
Referenser.....	24
Bilagor	25

Inledning

Denna antikvariska förundersökning har utförts av Kulturen på uppdrag av Lundafastigheter, Lunds kommun. Rapport och byggnadsundersökning har utförts av bebyggelseantikvarie Carita Melchert, Kulturen, våren 2018. Rapport granskad av byggnadsarkeolog Gunnilla Gardelin, Kulturen.

Förundersökningen ska utreda vilka ombyggnader Krognoshuset gått igenom. Inriktningen på förundersökningen är att utreda förutsättningarna för tillgängliggörande, där man även kan tänkas föreslå eventuell in- eller utvändig hiss. Syftet är att identifiera och beskriva de kulturhistoriska värdena.

Förundersökningen omfattar:

- Exteriör och interiör.
- Arkivstudier. Genomgång av tillgängliga arkiv innehållande beskrivningar, ritningar och foto.
- Undersökning av byggnaden (okulär genomgång och fotografering).
- Rapport (Pdf):
Byggnadsbeskrivning.
Historik (byggnadshistoriska basfakta).
Sammanställning av förändringar.
Kulturhistorisk värdering med samband till planerade åtgärder.

Bakgrund och förutsättningar

Krognoshuset ägs och förvaltas i dag av Lundafastigheter, Lunds kommun. Byggnaden med medeltida ursprung uppfördes möjligen som någon typ av förråd eller bod. Från 1400- eller 1500-talen fungerade huset troligen som bostadshus och under 1800-talet som bostad med restaurang och utskänkning i källarplan. 1916 genomgick huset en omfattande ombyggnad. Sedan 1929 har Konstföreningen Aura bedrivit utställningsverksamhet i Krognoshuset. Byggnaden är öppen för allmänheten men är i dag inte tillgänglig för besökare med vissa normbrytande funktionsvariationer och det finns behov av att vidareutveckla tillgängligheten.

1974 förklarades Krognoshuset som byggnadsminne med följande skyddsföreskrifter:

1. Byggnaden må ej utan Riksantikvariens samtycke rivas eller eljest till sitt yttre ombyggas eller förändras.
2. Åtgärder inom byggnadens inre skall vidtagas i samråd med Riksantikvarien.
3. Byggnaden skall ägnas för dess bestånd erforderligt löpande underhåll.

Syfte och målsättning

Den antikvariska förundersökningen har som huvudsakligt syfte att beskriva de ombyggnader Krognoshuset gått igenom samt identifiera och beskriva kulturhistoriska värden som finns i byggnaden idag. Förundersökningen ska fungera som en utgångspunkt för åtgärdsförslag för att tillgängliggöra huset.

Målsättningen är att utreda om det utifrån antikvarisk synvinkel finns förutsättningar för förbättrat tillgängliggörande antingen utvändigt eller invändigt. En vidare målsättning med den antikvariska förundersökningen är att den ska kunna fungera som underlag för eventuella framtida konsekvensbedömning av föreslagna åtgärder.

Metod

Byggnaden har undersökts okulärt och fotograferats invändigt och utvändigt. Undersökningen har jämförts med tidigare utförda utredningar och beskrivningar samt med fotografier från 1800-talets slut fram till mitten av 1900-talet. Utifrån detta presenteras en sammanfattning över vad som finns bevarat från olika tidsperioder och vad som har förändrats och vidare en kulturhistorisk värdering.

Källmaterial

De huvudsakliga källorna har varit Lunds bevaringsprogram, Arkeologisk rapport Mårtenstorget i Lund från 1997, en C-uppsats i medeltidsarkeologi från 1998 samt fotografier, uppmättningsritningar, beskrivningar och tidningsartiklar från Kulturens arkiv, Riksantikvarieämbetets digitala bildsamling, UB:s bildsamling samt Domkyrkoarkivets bildarkiv. Det har inte gått att hitta ritningar, bilder eller beskrivningar över den interiöra ombyggnaden som utfördes 1916. Den nämnda C-uppsatsen utgör en tillförlitlig grund för hur murverket förändrats över tid. I denna antikvariska förundersökning har det inte varit av betydelse att särskilja olika medeltida faser utan endast medeltid sammantaget, historisk tid och fram till nutid.

Administrativa uppgifter

Fastighet: Krognoshuset, Döbeln 8

Kommun: Lund

Län: Skåne

Fastighetsägare: Lunds kommun, Lundafastigheter

Fastighetsförvaltare: Per Bång

Rapportförfattare: Carita Melchert, Kulturen

Byggnadsbeskrivning

Kvarteret Döbeln är beläget centralt i stadskärnan och begränsas i söder av Mårtenstorget samt i väster, norr och öster av Svartbrödersgatan, Kiliansgatan och Skomakaregatan, vilka alla tre har medeltida ursprung. Ända fram till 1840 utgjorde kvarteret tillsammans med det nuvarande Mårtenstorget en sammanhängande tomt med numret 83. På denna fanns sedan medeltiden en stor gård av vilken idag endast ett hus, Krognoshuset, återstår. 1916 restaurerades Krognoshuset under ledning av domkyrkoarkitekten Theodor Wåhlin. Numera används huset som utställningslokal.

Exteriör

Krognoshuset är en två våningar hög byggnad, med källare och vind, uppförd av rött tegel. Husets gavlar kröns av trappgavlar och själva röstet är prytt med en rund och tre spetsbågiga blinderingar. Trappstegen på gaveln är klädda med munk-nunnetegel, till skillnad från snedtakets vingtegel. Den första våningen ligger relativt högt, närmare två meter över dagens gatunivå, och huset entré nås i dag via en stentrappa på den norra fasaden. Till de övriga våningarna kommer man genom en invändig trappa. Fönstren är av trä, vitmålade och indelade i små rutor med spröjs och dekorativa hörngångjärn utformade i 1700-talsstil. Entrédörren i norr är av trä med svartmålade dekorativa bandgångjärn i 1700-talsstil. Entrétrappan i norr är av huggen sten med murat öppet valv av natursten, handledare av svartmålat järn. Ovan dörren sitter en belysningsarmatur.

På samtliga av husets murar finns förutom dagens muröppningar även spår efter igensatta fönster- och dörröppningar. Stora delar av murverket är medeltida, detta redovisas noggrannare nedan i kapitel Byggnadshistorik. Fönster, dörr och trappa är från 1916. Takteglet är sannolikt också från 1916 eller senare.

Möjligheter för tillgängliggörande exteriör

Alla fasaderna har spår av fönster- och/eller dörröppningar som murats igen efter medeltiden. Krognoshuset var fram till 1916 sammanbyggt med en bostadslänga i väster och gavelröstet är en rekonstruktion från 1916, varför denna fasad är den med minst bevarad medeltida mur. Den norra fasaden har också flera öppningar som murats igen under historisk och nyare tid. Mot norr måste dock observeras invändiga nischer och spår efter valvslagning som inte är synligt i fasaden. Byggnadens murar just med de många olika igemurade öppningarna och bevara de valv samt byggnadens volym och stadsbildsmässiga värde är mycket högt. Det bedöms dock som en möjlighet att utreda om en tillbyggnad med hiss och öppningar går att göra i västra eller norra fasaden. Taket bedöms inte lämpligt att förses med installationer, dels beroende på siluetten dels ålderdomliga takstolar.

Om man vill söka tillstånd för att bygga hiss och/eller ta upp öppningar i fasader måste en konsekvensbeskrivning tas fram. I denna måste även stadsbilden studeras. Huset ligger centralt i Lund och är en betydelsefull del i staden och stadsbilden med påtagligt exponerade fasader. Digital teknik är ett alternativ till fysisk tillgänglighet, exempelvis kan en utställning placeras på webben. På så vis kan man undvika tillägg på huset.



Figur 1. Vänster: Södra och östra fasaderna. Höger. Norra och västra fasaderna.

Interiör, med historik

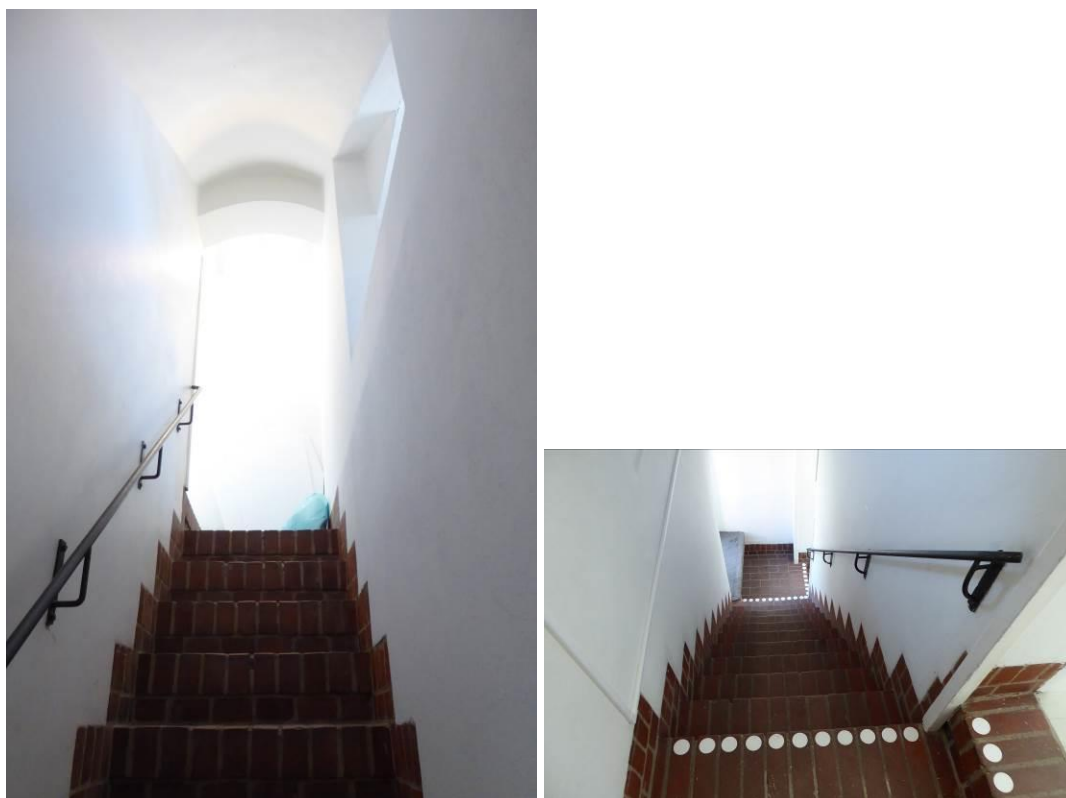
Rummen är i dag inredda för utställningsverksamheten med en reception. Väggarna i båda våningsplanen är sentida skivklädda utifrån verksamhetens behov. Eftersom handlingar från 1916 inte gått att hitta och förstörande ingrepp inte gjorts i denna undersökning är det inte klarlagt hur bjälklagen ser ut eller om de bevarades eller ändrades i samband med 1916 års ombyggnad. På några fotografier från 1973 syns att källarens tak är klätt med smala brädor vilka sannolikt är från 1916 eller senare. Källartaket nämns ha varit valvslaget med två kryssvalv men det finns endast ett fotografi från 1973 där man anar ett valv mot norr. I dag är några spår inte synliga varför även detta är oklart. Det är inte känt hur rumsindelningen sett ut på medeltid eller fram till 1916. Troligen har rumsindelningen ändrats under olika faser i byggnadens historia och sannolikt även 1916.

Trapphus

Trappan löper till alla våningsplan och finns i östra delen av byggnaden. Trappstegen är av rött tegel, handledaren är svartmålad av järn. Trappan är sannolikt byggd 1916 men det är inte känt om det under de synliga tegelstenarna finns en äldre trappa. Väggarna i trapphuset är murade, slätputsade och vitmålade. I varje våningsplan finns ett litet fönster från 1916. På 1800-talet fanns på samma platser större tvålufts-fönster i botten- och övervåningen och på vinden en öppning.

Möjligheter för tillgängliggörande trapphus

Det krävs att sentida tegelstenar tas upp varsamt för att undersöka trappans ålder och för att utreda om den är möjlig att bygga om. Även mellanväggar bör undersökas för att utreda om de är medeltida eller senare tillkomna.



Figur 2. Trapphuset sett från källare till bottenvåning och från ovanvåning till bottenvåning.

Källare

Källaren består av två rum. I båda rummen ligger ett ekplankgolv på betonggjutet underlag. Golven lades på 1990-talet. Mellan källarens båda rum finns en dörröppning med en trätröskel som är nött och patinerad. Kring dörren mellan de båda rummen finns profilerade gråmålade lister men dörrbladet saknas. Gångjärnen är av 1800-talsmodell. De profilerade sockellisterna är liksom dörrfoder sannolikt bevarade från när huset var bostad, troligen 1800-tal.

I det östra rummet finns en spegeldörr till ett städutrymme och toalett, gångjärnen kan stilmässigt hänföras till 1900-talets mitt men dörrbladet kan vara äldre. Väggarna är murade, slätputsade och vitmålade, taket är slätt plant och vitmålat. Mot söder finns en djup fönsternisch med ett fönster, här fanns ett större fönster på 1800-talet som delvis murades igen och försågs med nuvarande fönster 1916. Mot trapphuset finns en murad öppning med valvbåge.

I det inre, västra, rummet är väggarna tunt vitslammade så att murverket av tegel och natursten skymtas under färgen. Mot söder finns en djup fönsternisch och dörrnisch som båda murades igen 1916 (fönster och dörr som fanns i öppningarna ser man på det sena 1800-talets exteriöra fotografier, se nedan figur 15-16). Mot väster finns ett fönster insatt 1916 i vad som är en tidigare dörröppning. Mot norr finns två djupa mindre nischer i murverket. Östra väggen är slätputsad, dörröppning med profilerade gråmålade dörrfoder till östra rummet. Taket är skivklät, plant och vitmålat.

Möjligheter för tillgängliggörande källare

Till källarvåningen har funnit åtminstone två tidigare ingångar: I västra gaveln troligen en medeltida ingång som i nuläget är igensatt på insidan med tegel under marknivå och från utsidan sett med ett fönster med tegelmurad solbänk (från 1916) direkt ovan marknivå. I söder fanns på 1800-talet en dörr som murades igen 1916. Dessa båda igensatta öppningar finns i dagens västra rum som är en av utställningslokalerna. Båda dessa tidigare öppningar kan vara möjliga att åter öppna som dörrar till källaren. Den södra är dock högre och mer lämplig från markplan utvändigt.

Om man vill söka tillstånd för att öppna dörrar måste en konsekvensbeskrivning tas fram. I denna måste även stadsbilden studeras. Huset ligger centralt i Lund och är en betydelsefull del i staden och stadsbilden med påtagligt exponerade fasader.



Figur 3. Vänster: Dörr- och fönsternisch i södra fasaden källaren. Höger: Tidig dörr i västra gaveln i källaren och två nischer i norra muren.



Figur 4. Pilarna markerar samma dörrar som på bilderna ovan. Vänster: södra fasaden. Höger: västra fasaden.



Figur 5. Västra källarväggen 1973. Murningar från flera olika faser. På bilden ser man även brädtaket i källaren vilket i dag döljs under skivor. Foto Claes Wahlöö och Nils Ove Nilsson. Källa: Kulturen LA33305.



Figur 6. Norra källarväggen 1973. Här kan man ana spår efter valvslagning kring väggnischerna. Foto Claes Wahlöö och Nils Ove Nilsson. Källa: Kulturen LA3302.

Bottenvåningen

Bottenvåningen består av två rum avdelade med en lätt vägg. I dörröppningen mellan de båda rummen finns en nött och patinerad tröskel. Båda rummen har ljusgråmålat brädgolv (troligen från 1916), vitmålade profilerade golvlister och dörrfoder. Lister och tröskel är sannolikt bevarade sedan huset var bostad på 1800-talet. Möjligen är även flensradiatorn som står på ben bevarad sedan dess. I vardera rummet finns ett fönster (1916) i djupa fönsternischer. Väggarna är sentida skivklädda och vitmålade, taken är plana släta och vitmålade. I dörrnischen till ytterdörren i norr finns en bilad stående bjälke. I trapphuset finns ytterligare ett fönster, förutom de som beskrivs under rubriken trapphus. Fönstret är från 1916 men har en äldre fönsterbänk av bearbetad natursten i ett block.



Figur 7. Bottenvåningens rum.



Figur 8. Vänster: Bottenvåningen, fönster med stenbänk. Höger: träbjälke invid ytterdörren.

Ovanvåningen

Ovanvåningen består av ett rum med fönster åt norr, söder och väster i djupa fönsternischer. Fönstren är från 1916 men sitter i äldre fönsteröppningar, på 1800-talet fanns det större tvåluftsfönster i öppningarna men öppningarna är sannolikt äldre än så utifrån de utvändigt synliga valvbågarna att döma. I öster finns en dörr till trapphuset som leder vidare till vinden. Ljusgråmålat brädgolv (troligen från 1916), vitmålade profilerade golvlister och dörrfoder. Lister är sannolikt bevarade sedan huset var bostad på 1800-talet. Möjligen är även flensradiatorerna som står på ben bevarade sedan dess. Väggarna är skivklädda och vitmålade, taken är plana släta och vitmålade.

Möjligheter för tillgängliggörande bottenvåning och ovanvåning

Det krävs ingrepp för att undersöka bjälklagens ålder och uppbyggnad för att utreda möjligheten att installera en invändig hiss. Man kan sannolikt försiktigt lyfta på golvbrädor utan att skada kulturhistoriska värden.

Det är inte känt hur rumsindelningen sett ut före 1916 men fönster och dörrar i murarna ger en indikation. Rummen är med dagens mått små och i dag har man utblick ut över staden åt alla håll från både botten- och ovanvåningen. Om rumsindelning skulle vara aktuellt att ändra måste mellanväggar undersökas för att undersöka ålder och eventuellt tidigare rumsindelning.



Figur 9. Ovanvåningen, vy mot väster.

Vind

Vinden används som förvaringsutrymme och består av ett rum öppet tillnock med synliga takstolar. Några mindre förråd är avdelade med hjälp av stående brädväggar och dörrar (sannolikt från 1916). På golvet ligger ett brädgolv av smala obehandlade brädor (sannolikt från 1916). Gavelväggarna är tunt kalkputsade och vitfärgade på teglet. Teglet skymtas under putsen och delar mot öster verkar vara lerstrukna/lerfogade. Mellan gavelröstet och fasaden åt öster finns en träbjälke. Takstolarna är bilade av ek, sammanfogade halvt i halvt fästa med trädubb. I en del av hanbanden finns urtag som visar att takstolarna är ändrade vid något tillfälle. Åldern på takstolarna är inte känt men de är sannolikt flera hundra år gamla. Underlagsbrädorna i taket är sentida, möjligen från 1916. I vardera gaveln finns ett fönster insatt 1916 i blindingarna. Spegeldörren mellan ovanvåningen och vinden har rundbågig ovankant. Den är ådringsmålad som ek-imitation mot vinden och vit, men med flera underliggande äldre färgskikt, mot ovanvåningens rum. Dörren är sannolikt bevarad sedan huset var bostad, ådringsmålning var vanligt under 1800-talets andra hälft.



Figur 10. Vänster: dörren mellan trapphus och vind, sett från vinden med den ådringsmålade sidan. Höger: Östra gavelröstet är medeltida.



Figur 11. Bilade takstolar.

Byggnadshistorik

Arkeologiska undersökningar i Lund har visat att det under medeltiden förutom kyrkliga tegelbyggnader även fanns ett antal profana. De äldsta bebyggelse lämningarna i kvarteret Döbeln har daterats till tidigt 1000-tal och Krognoshusets tomt var bebyggd redan under tidig medeltid. Under loppet av sent 1200-tal eller början av 1300-talet uppfördes ett eller möjligen två samtida stenhus varav det ena, Krognoshuset, bevarats till nutid¹. Det är inte fastställt exakt när Krognoshuset är uppfört men två möjliga dateringar med hänvisning till arkeologiska undersökningar är kring 1300 och 1500.

Man vet att gården 1390 ägdes av en riddare Stig Petersen vars släkt under 1500-talet fick namnet Krognos. Under medeltiden innehades fastigheten av familjen Krognos och därefter tillhörde den en rad professorer. Efter 1600-talet finns i ägarlängden flera professorer och på 1700-talet innehades gården av professor J.J. von Döbeln, som givit namn åt gatan och kvarteret. 1716-1718 var Karl XII:s kansli inrymt i gården.

Nedan ges en sammanfattning av de faser Birthe Pedersen redogör för i sin C-uppsats i medeltidsarkeologi från 1998. Hon delar upp Krognoshuset i fyra medeltida faser och en eftermedeltida fas. Det som finns bevarat eller är synligt i murarna 2018 har här markerats understruket. Se även Bilaga 1.

Fas I

Denna fas innefattar husets gråstenssockel, som i dag endast till del är synlig ovan jord och i varierad höjd på olika fasader. I källarens hörnkedjor förekommer kvadersten². Även interiört i källaren, kan i dag ett murverk av gråsten skymtas under den vita färgen. Källaren har varit välvd med ribbvalv³. Medeltidens marknivå låg ungefär två meter under dagens och större delen av källaren uppfördes sannolikt ovan jord. En källare behövde inte beteckna en byggnadskonstruktion under marknivå utan den kunde vara fristående och endast något nedsänkt. Datering och funktion är oklar men möjligen var det ett förvaringsutrymme.

Fas II

I fas två framträder det första tegelhuset. Spår av detta murverk finns på husets samtliga fasader och kännetecknas av tegel i rött, orange och terrakotta, murat i ett vilt förband. Huset är i fas II, liksom i fas III och IV, byggt i storstenstegel, vilka har ett genomsnittsmått på 28 x 13 x 8 cm. Denna typ av tegel var dock i bruk fram till slutet av 1800-talet varför det saknar närmare dateringsvärde. Det finns fläckvis munkförband men förbandet är överlag så oregelbundet att det bör kallas vilt förband. Om det var så från början är oklart eller om senare ändringar medfört oregelbundenheten. Hur högt huset kan ha varit är svårt att

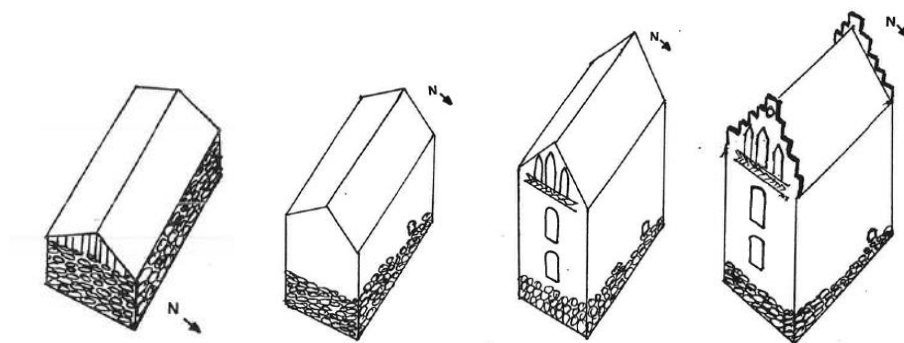
¹ Johansson, C s. 8-11.

² Kvadersten är rätvinkligt huggen sten. Ordet kommer av latinets Quadrum som betyder rätvinklig fyrkant.

³ I Pedersen, B nämns att valv finns dokumenterat i KBA.

urskilja, då en del av teglet från denna fas tycks ha återanvänts i nästkommande, vilket främst kan ses på den östra gaveln.

Fönstersmygarna till källarfönstren på den norra och den västra fasaden kan ha funnits i denna första tegelbyggnad. Källarfönstret på den västra gaveln var då möjligen en dörröppning. Troligen har det funnits muröppningar på den södra fasaden, men dessa har sedan omformats i en eftermedeltida fas. Datering och funktionen är oklar. Interiört finns en typ av båge som förekommer redan på 1200-talet i Mellansverige.



Figur 12. Fas I - IV, ur: B. Pedersen (1998).

Fas III

Möjligen har huset delvis raserats mellan fas II och fas III, kanske orsakat av någon av de stora bränderna i Lund år 1263, 1287, 1361 och 1452.

Murverket i fas III förekommer på samtliga fasader och våningar. Teglet är något mer rödbrunt än i föregående fas, och det går att utläsa ett mer regelbundet munkförband. Det östra gavelröstet med tre spetsbågiga blinderingar vilande på en fiskbensbård är troligen bevarat från medeltiden. Även på den västra gaveln finns en bevarad bård men resterande delen av västra gavelröstet är rekonstruerat.

Fas IV

I denna sista medeltida fas verkar inga drastiska förändringar ha skett i murverket, men de som skett är väl synliga. Krognoshusets gavelrösten bekläddes med trappstegsgavlar och fönsteröppningar förflyttades. Trappstegsgavlar var en typ av dekor som mer allmänt utsmyckade profana byggnader under 1400-talet, och som var en influens från de hanseatiska handelsstäderna. Det är möjligt att huset nu blev ett bostadshus, vilket kan ha resulterat i förändrade fönsteröppningar. Det är dock oklart från vilka tidsperioder stickbågsvalven ovan fönstren är.

Eftermedeltida faser

I slutet av 1500-talet verkar fönster- och dörröppningar ha ändrats. Fönsterbågarna av dekorsten⁴, menar Ragnar Blomqvist tillhör den nederländska renässansen, och att tillkomsten av dessa bör ha skett under senare delen av 1500-talet. Övriga detaljer som bör ha

⁴ Avser sannolikt ovanvåningens fönster på utsidan åt norr och väster.

tillkommit under renässansen är korgbågen på den östra gaveln, samt igenmurningar i renässansförband, som finns under fönstren på den norra, södra och östra fasadens ovanvåning.



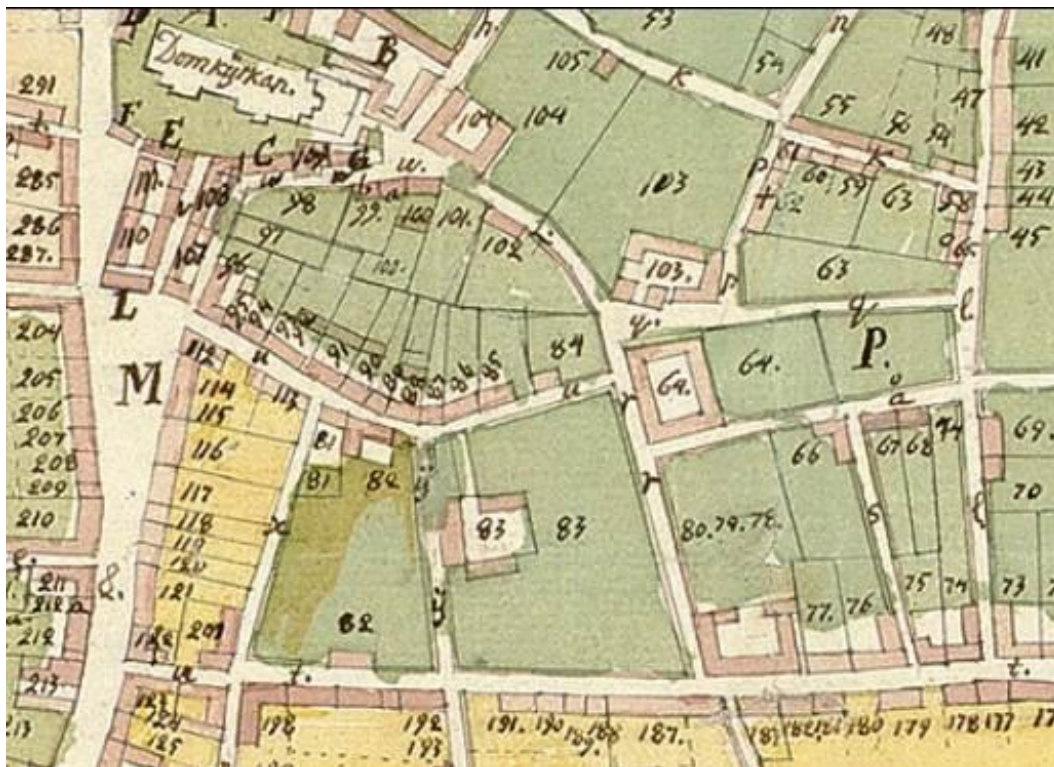
Figur 13. Östra gavelfasaden med exempel på murningar från fas III (blått), fas IV gult och eftermedeltida fas (rött).

Ett mer regelbundet munkförband markerat med blå ruta. Tre spetsbågiga blinderingar vilande på en fiskbensbård markerat med blåa pilar. Övergång mellan takvinkel och trappsteggavel markerad med gul pil. Korgbåge markerat med röd pil. Igenmurningar i renässansförband markerat med röd ruta.

1700- och 1800-talen

Det är troligen på 1700-talet som det norra huset från Krognoserans tid rivs och får ge plats åt en mer ändamålsenlig stadsgård. Det södra stenhuset, Krognoshuset, inlemmas i

en nord-sydligt orienterad mangårdslänga av korsvirke längs med Svartbrödersgatan.⁵ Av Espmans karta framgår att kvarteret på 1780-talet endast var bebyggt med ovan nämnda gård som då omfattade tre längor belägna i kvarterets västra del (nr 83). Byggnaden utmed Svartbrödersgatan var i södra gaveln sammanbyggd med en vinkelbyggnad i bränt tegel i två våningar - Krognoshuset. 1840 avstyckades den södra delen av tomten och såldes till fabrikör Borg.



Figur 14. Espmans karta 1783 med tomt 83, som är den aktuella fastigheten, ungefär mitt i bilden. Bild ur Kulturportal Lund.

I Lunds bevaringsprogram nämns: Att döma av brandförsäkringshandlingar från 1890 var de tre husen de samma som beskrivningen i brandförsäkringshandlingarna från 1831. De äldsta funna fotografierna av Krognoshuset är från 1890-talet men kan alltså visa hur huset sett ut under större delen av 1800-talet.

Troligen genomgick Krognoshuset under början av 1800-talet en större förändring och fick en klassicistisk stram och symmetrisk fasad. Detta innebar att nya fönster togs upp, vilka fick raka övre kanter i båda våningsplanen och flacka stickbågar i källarplan, fasaderna putsades ljusa och mot söder i källarplan fanns en dörr. Kanske var det under denna ombyggnad som det västra gavelröstet revs och den västra gaveln byggdes samman med en bostadslänga⁶. Det är oklart om skorstenen i östra gaveln tillkommer då eller har funnits redan tidigare (skorstenen revs troligen 1916). Det finns endast ett fotografi i en tidningsartikel som visar hur norra sidan såg ut (figur 17).

⁵ Johansson, C (1997) s. 11.

⁶ Lunds stadskärna, Krafts rote 1983:49





Figur 15. Ovan tre fotografier från slutet av 1800-talet. Krognoshuset är den byggnadsdel som har en trappsteggavel mot öster. Källa: Kulturens arkiv. Bilderna är beskurna.



Figur 16. Fotografi från mellan 1912 och 1916. Källa: Firma Per Bagges fotosamling. Reproduktion: Universitetsbiblioteket, Lunds universitet. Bilden är beskuren.

1900-talet

Under början av 1900-talet var gårdens huvudbyggnad utmed Svartbrödersgatan fortfarande sammanbyggd med Krognoshuset. Båda husen hade putsade, enhetliga fasader. I Krognoshuset fanns av allt att döma i slutet av 1800-talet bostad på de övre planen och krog och spritservering i källarplan. På fotografier från 1910-talet finns ovanför källardörren en skylt med texten J Anderssons begravningsbyrå. På fasaden finns även skyltar med texten Ved & Stenkolshandel. (Figur 15 och 16)

I en tidningsartikel från 1912 nämns: *Ytterpartiet mot väster, där en trappa utifrån leder upp i byggnaden, är senare tiders verk. Innan för denna, från grunden upp till vindsvåningen står ännu kvar tornets [husets] västra gavel, som uppe å vinden i sitt orappade tillstånd blottar sin medeltida ålder. Sparrverket uppe i taket är flerhundraårig gammal kärnek, och uppe å krönet hvilar ännu gammal munktegel.*



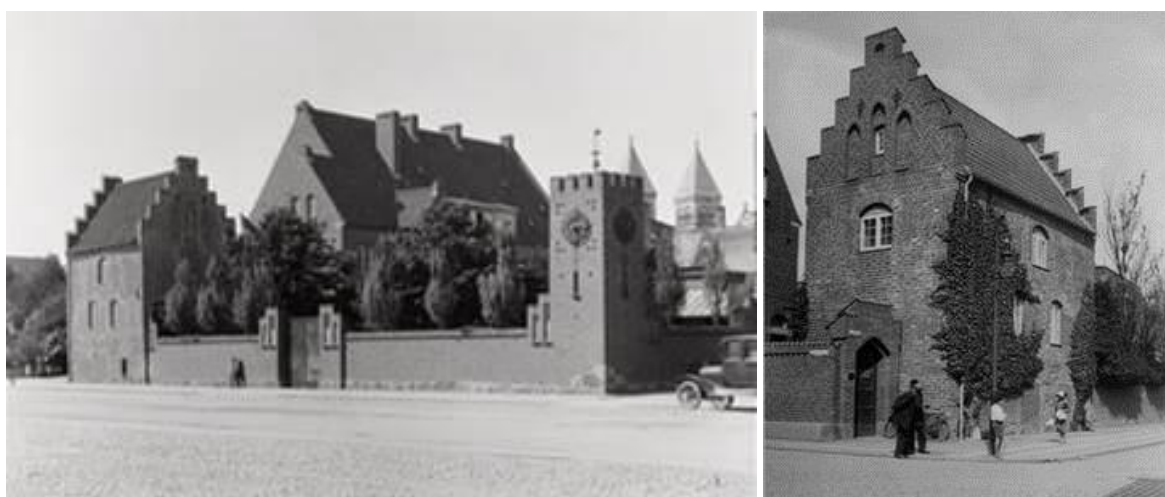
Figur 17. Rivning av gården pågår och Krognoshuset står ensamt kvar. Tidningsartikeln till vänster är odaterad med bör vara från 1916. Fotografiet till höger är tagen 1916 men publicerat i en tidningsartikel 1980. Detta är den enda funna äldre bilden som visar norra sidan. Källa: Kulturens arkiv, Döbeln 8.

1916 revs alla gårdens byggnader utom Krognoshuset som genomgick en omfattande restaurering under ledning av domkyrkoarkitekt Theodor Wählin. Byggnaden längs Svartbrödersgatan revs, vilket lämnade Krognoshusets västra gavel öppen. Putsen togs bort och västgaveln byggdes upp som en trappstegsgavel med liknande utseende som östgaveln. Dörr- och fönsteröppningar ändrades, till en komposition som ska vara mer lik den medeltida, och försågs med nya historiserande fönster och dörrblad i nationalromantisk anda. Trappan till norra entrén byggdes och försågs med handledare av järn. Dörrblad med dekorativa bandgångjärn sattes in i en djup dörrnisch i norr. Ovan dörren sattes en lykta av

järn⁷. 1800-talets fönster- och dörröppningar murades igen. Taket lades om och fick ett rakare takfall än den tidigare något böjda delen ovan takfoten, takfönster togs bort och mellan tak och trappstegsgavlarna sattes plåtskoning. Huset är bevarat i detta utseende förutom att lyktan ovan dörren ersattes på 1980-talet och installation för brandlarm har satts i dörrnischen 2018. Även interiört byggdes huset om 1916 men det har inte gått att hitta handlingar över vad som utfördes eller i vilken omfattning. Några fotografier i domkyrkoarkivet visar dock en interiör med tapetserade tegelväggar, vitlimmade tak, målade spegeldörrar, profilerade lister och djupa panelklädda fönstersmygar och smygar som varit dolda bakom skivor och tapeter. På bilderna ser man att interiören håller på att rivas.

På platsen för den rivna gården byggdes den nya köttbesiktningssbyrån, ritad av domkyrkoarkitekten Theodor Wåhlin. En mur byggdes också som inhägnade en gård framför anläggningen. Denna mur byggdes samman med Krognoshuset, i både sydöstra och sydvästra hörnen, så att huset utgjorde ett hörn i gården och som pendang byggdes ett klocktorn i gårdens östra hörn (figur 18 vänstra bilden).

1957 revs den stora köttbesiktningshallen och på dess plats byggdes konsthallen, ritad av arkitekt Klas Anshelm. Klocktornet och muren från 1916 revs också 1957. Krognoshuset har på detta sätt lämnats som en fristående byggnad på själva torget⁸.



Figur 18. Vänster: Fotografi från 1920-talet när Krognoshuset är sammanbyggt med mur på båda sidorna. Höger: Fotografi från 1940-talet. Murgrönan kom senare att täcka hela huset. Källa: Firma Per Bagges fotosamling. Reproduktion: Universitetsbiblioteket, Lunds universitet. Bilderna är beskurna.

⁷ Kulturens samlingar KM 75998.1.

⁸ Lunds bevaringsprogram, Krafts Rote.

<http://bevaringsprogram.lund.se/wiki/bevaringsprogram/index.php/D%C3%B6beln>



Figur 19. Vänster: Krognoshuset 1958, östra gaveln. Foto: R Blomqvist. Höger: 1970/80-talet sett från nordväst, foto: H Bengtsson. Källa: Kulturens arkiv.

Under 1900-talet växte vildvin upp på stora delar av fasaderna, men detta togs ner kring 1957. 1967 genomförde två studenter, Hampus Ekman och Lars Lundell, en uppmätning av fasader och våningsplan (bilaga 3).

1973 nämns i en tidningsartikel att murar från 1500-talet har knackats fram i Krognoshusets källare (se figur 5-6). Man stötte även på en nisch i väggen. Väggarna hade varit dolda sedan 1916 då de murades över. I artikeln nämns att man 1916 också tog hål i väggen och murade in en stor dörr, muraren som gjorde det signerade sitt arbete, samt att källarvåningen tidigare var välvd⁹. 1988 ersattes lyktan från 1916 ovan entrédörren i norr med nuvarande armatur.

⁹ Kulturens arkiv. Döbeln 8.

Sammanfattning förändringar - bevarat

Medeltid	Huset byggs i etapper och har olika funktioner (förråd, bostad). Bevarat: Naturstenssockel, tegelmurar (tegel, mur- och fogbruk), östra gav- velröstet och trappstegsgavel med blindingar och fiskbensbård, igensatta muröppningar, valvbågar i murverk, utvändiga dekorbågar över fönster, möjligen invändig fönsterbänk i sten och ankarjärn i fasader.
Historisk tid	Ändrad användning till bostad med nya fönster- och dörröppningar, fasa- derna putsas. Bevarat: I murverket igensatta fönster- och dörröppningar. Invändiga dörr- och sockellister, dörrblad, trösklar. Takstolar. Ankarjärn i fasader
1916	Omfattande ombyggnad. Bevarat: Frilagda murar utvändigt. Troligen takpannorna. Fönster, ytterdörr, utvändig trappa med räcke. Troligen invändig trappa, invändiga golv i bot- ten- och ovanvåning samt vind. Vindsförvaring.
1973	De medeltida murarna i källaren friläggs och avfärgas vita.
1990-tal	Plankgolv i källaren sätts in.
1980-talet	Ny belysningsarmatur ersätter armaturen från 1916 ovan ytterdörren.

Kulturhistoriks värdering

Krognoshuset är en av få bevarade medeltida profana byggnader i Lund. Troligen är det endast Krognoshuset och Kanikhuset som finns kvar av Lunds medeltida profana hus. Krognoshuset representerar en i dag ovanlig byggnadskategori. Byggnaden har genom sitt läge, volym, byggnadsteknik och –material (natursten, kvadersten, tegel, bruk, träbjälkar, takstolar) ett högt kulturhistoriskt värde. Framförallt husets murar både invändigt och utvändigt kan genom detaljer och utformning berätta om arkitekturideal, samhällsförhållanden och levnadssätt under medeltid och nyare tid. De olika ovan nämnda tänkta byggnadsfaserna hänger också samman med olika skeenden i samhället i stort, bränder, krig, handel och bemärkta samhällsgrupper i staden.

Byggnaden har även ett stort stadsbildsmässigt värde. Värdebärande är murarna och volymen samt läget centralt i staden.

Under tidens gång har huset byggts om vid flera tillfällen och fått ändrade funktioner. 1916 års ombyggnad raderade mycket av spåren från nyare tid framförallt interiört men takstolarna som är av hög hantverksmässig kvalitet är bevarade. Även interiöra detaljer som trälistor, trösklar och dörrblad från troligen omkring 1800-talet finns kvar och vittnar om huset som bostad. Det kan finnas dolda värdefulla byggnadskonstruktioner och material i bjälklag och mellanväggar.

Ombyggnaden 1916 är utförd efter en tidstypisk nationalromantisk restaureringsideologi där man gärna återställde till ett förmodat medeltida eller historiserande utseende. Denna ombyggnad har skapat den byggnad vi ser i dag. Tydligt synligt är den rekonstruerade västra trappstegaveln, fönster i äldre öppningar, takets form, ytterdörr samt både utvändig och invändig trappa. Samtidigt bevarades äldre valvbågar i muren utan att fönster/dörrar sattes in.

Genom håltagningar i bjälklag och ytterligare undersökningar och dateringar av trösklar, bjälke vid entrén, bjälke i östra gaveln och takstolar skulle det vara möjligt att få fram en mer detaljerad beskrivning och datering av huset. I nuläget är endast murverket mer noggrant studerat, framförallt genom ovan nämnda uppsats.

Referenser

Johansson, Conny, Goksör, Sebastian, Larsson, Stefan & Lundberg, Anders (2001). *Mårtenstorget i Lund: arkeologisk undersökning 1997 : en kulturhistorisk redogörelse*. Lund: Kulturen i Lund, enheten för kulturhistoria och kulturmiljö

B. Pedersen (1998), *Krognoshuset - en familjesaga utifrån ett murverk?* C-uppsats i medeltidsarkeologi, Arkeologiska institutionen Lunds Universitet

Åsgrim-Berlin, Agneta & Andersson, Inger (red.) (1983). *Lunds stadskärna: bevaringsprogram. Krafts rote*. Lund: Bevaringskommittén, Fastighetskontoret

Litteratur

Andersson, Karin & Hildebrand, Agneta (1988). *Byggnadsarkeologisk undersökning: det murade huset*. 2., rev. uppl. Stockholm: Informationsenheten, Riksantikvarieämbetet

Arkiv

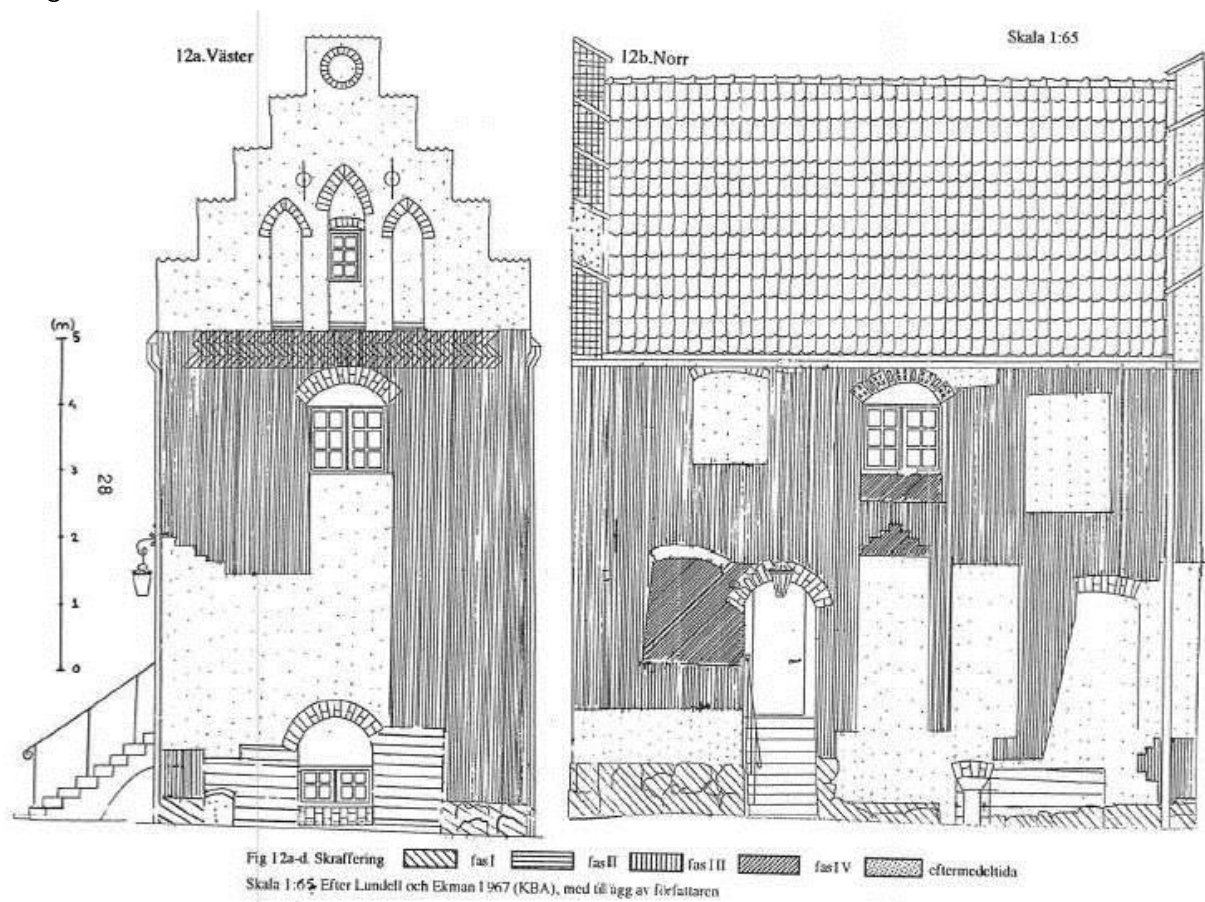
Topografiska arkivet, Kulturen, Lund
Lunds kommun, Lunds stadsarkiv
Lunds Universitet, UB:s bildsamlingar
Kulturportal Lund

Muntliga källor

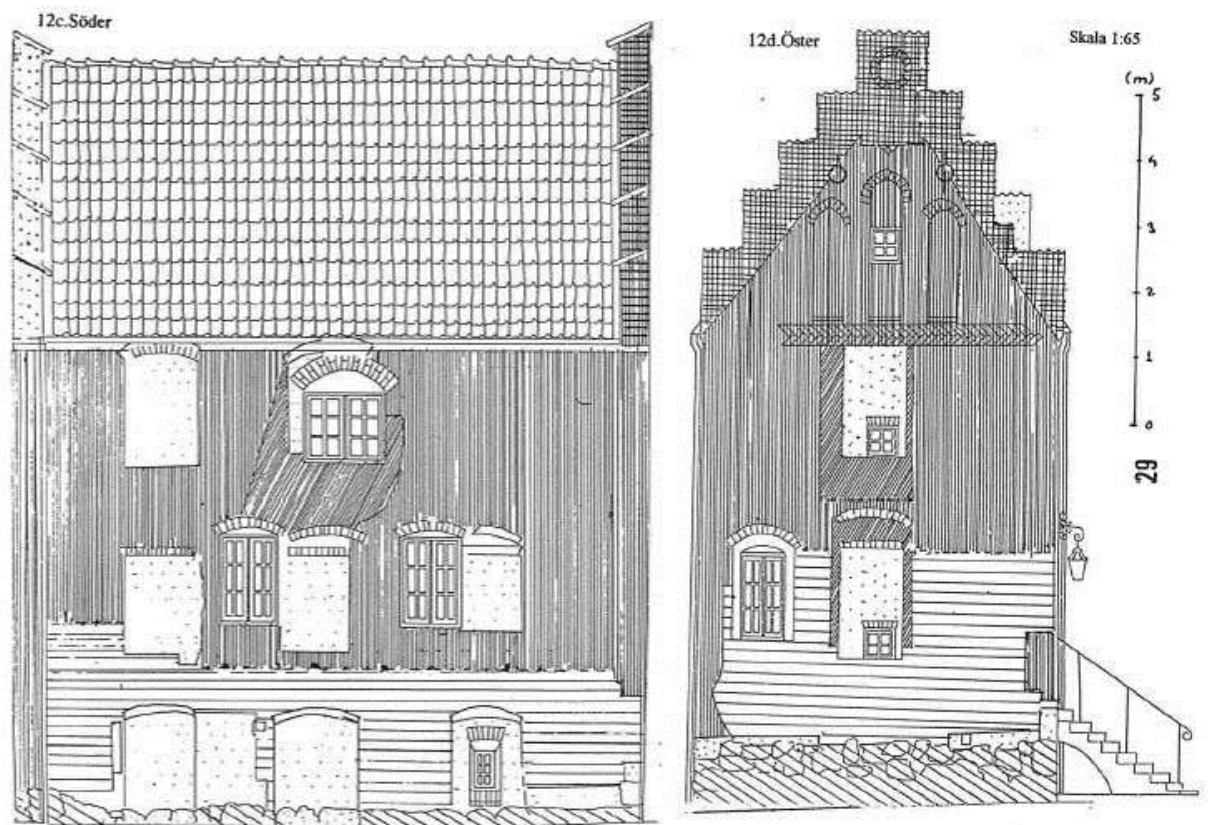
Mariana Manner

Bilagor

Bilaga 1.



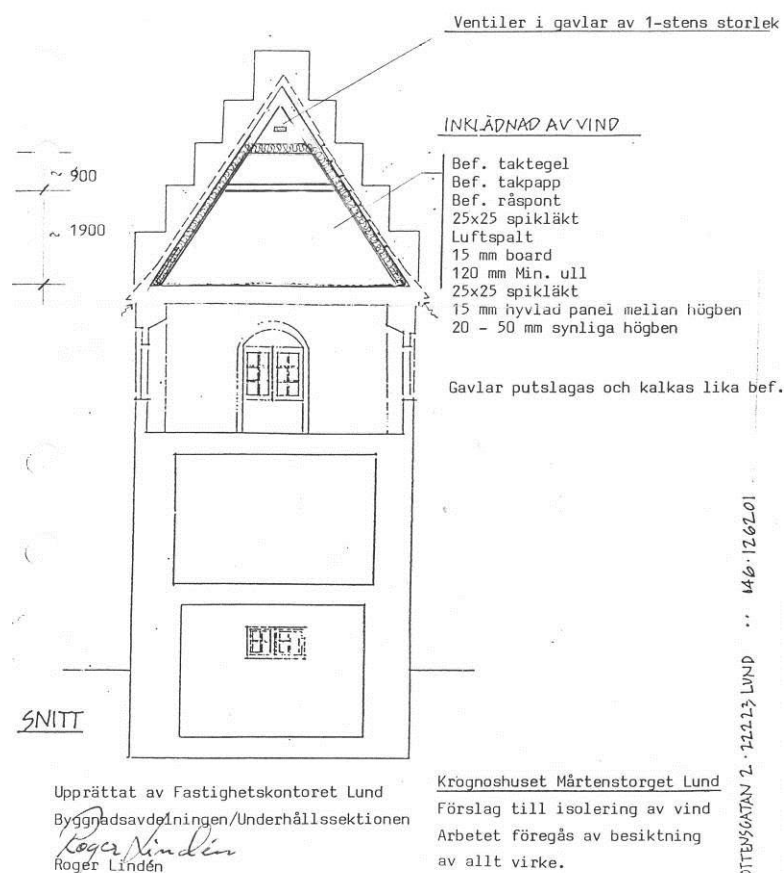
B. Pedersen 1998.



B. Pedersen 1998.

Bilaga 2.

Kulturens arkiv, Döbeln 8.



PROTOKOLL

1972-12-22

Protokoll fört vid sammanträffande mellan stadsantikvarien och fastighetskontorets representanter angående arbeten vid Krognoshuset, fredagen den 22 december 1972, kl 9.00.

Närvarande:

Stadsantikvarie Anders W Mårtensson

Amanuens Claes Wahlöö

Ingenjör Krister Modéer

Ingenjör Georg Horvath

Under diskussionen har följande beslut fattats betr. utförandet av olika byggnadsdelar:

Samlingslokal:

Tak

Beklädes med 3/4" ohyvlade och spontade bräder som målas innan uppsättningen. Bräderna förses ev. med extra långa fjädrar för att erhålla en mönstereffekt.

Väggar

Väggar och sockel sandblästras med stor försiktighet. Därefter behandlas ytorna med Keim-fixativ.

Golv

Spån- eller träfiberskivor spikas på bef. golvbräder. Golvet täckes med Sisalmatta. Erforderliga anslutningar utföres mot grundmur.

VS-arbeten

Bef. radiatorer demonteras. Nya radiatorer uppsättes på senare uppförda väggdelar (mellan förrum och samlingslokal).

El-arbeten

El-ledningar drages i taket under takpanelen.
2 st dubbla vägguttag uppsättes på mellanvägg.
Översyn av alla bef. elektriska installationer.

Förrum:

Målning av tak och väggar. Golv belägges med matta.


Georg Horvath

Bilaga 3.

Uppmätning 1969 av Hampus Ekman och Lars Lundell. Ur: Kulturens arkiv, Döbeln 8.

